

BIJDRAGE

AURÉLIE HOMBROUKX, master in de geschiedenis, UGent

Coming-out bij lesbische vrouwen toen en nu: (g)een wereld van verschil?

Lesbische geschiedschrijving is een erg jong onderzoeksdomein. Zeker in België is de studie van het lesbische verleden nog zo goed als onontgonnen terrein. Om een idee te krijgen van wat het betekende (en betekent) om lesbisch te zijn in de jaren 1950 tot 2012, interviewde ik zestien vrouwen, van wie de leeftijd varieerde tussen 19 en 65 jaar. Hoewel publicaties over de geschiedenis van de holebibeweging reeds vanaf de jaren 1950 over activisme en een beginnende homobeweging spreken, is het belangrijk om na te gaan hoe voelbaar dat activisme bij de holebi's zelf was. Uit de interviews die ik afnam blijkt immers dat heel wat lesbische vrouwen

zelfs in de jaren 1970-80 in een samenleving leefden waarin nog geen ruimte was om over homoseksualiteit te spreken. Hiermee wil ik ook het belang van mondelinge geschiedenis aantonen. Die brengt immers meer nuance aan in het ruimere verhaal op basis van bronnenonderzoek. Zo blijkt dat het voor lesbische vrouwen ook vandaag nog steeds niet altijd evident is om zich te outen. Bij de vraagstelling focuste ik op de levensverhalen van de vertellers, waarbij ik vooral aandacht besteedde aan de ontdekking van de eerste lesbische gevoelens, de eerste stappen in het holebimilieau en de outing in zowel de nabije als de minder nabije omgeving.

(<http://www.alamy.com>)

Coming-out?

Hoe kan coming-out precies omschreven worden? De meeste lesbische vrouwen zien het als een van de belangrijkste momenten in hun leven. Het gaat immers om iets onthullen wat ze gedurende lange tijd angstvallig verborgen probeerden te houden: hun lesbische geaardheid. Die onthulling bestaat echter uit veel meer dan het moment van vertellen alleen, zoals psycholoog Alexis Dewaele in zijn artikel *Coming-out als mijlpaal in het leven van holebi's* terecht opmerkt.¹ Daarvóór heeft zich immers al een heel proces voltrokken waarin een persoon zich bewust werd van de aantrekkingskracht tot iemand van hetzelfde geslacht en de gevoelens die daarbij komen kijken.

Het begrip 'coming-out' vond zijn oorsprong in de high society van rijke Amerikaanse families: zij organiseerden grootse feesten voor hun jongvolwassen dochters om zo hun huwbaarheid bekend te maken.² De traditie van de *coming-out parties* ontstond in de 19e eeuw en duurt nog steeds voort. Coming-out is echter ook een afkorting van de Engelse uitdrukking '*coming out of the closet*', die letterlijk vertaald terugkomt in het Nederlandse 'uit de kast komen'. In de jaren 1960 en 1970 kende de coming-

out volgens de Nederlandse lesbische historici Van Kooten Niekerk en Wijmer een opmars, omdat het beschouwd werd als 'een bewijs van geëmancipeerd homoseksueel bewustzijn'.³ Nederlandse lesbische feministen ontwikkelden namelijk een coming-outpolitiek als integratiestrategie, al werd de term zelf nog niet gebruikt. Schuyf, Van Kooten Niekerk en Wijmer hebben het over 'uitkomen'.⁴ Vanaf de jaren 1990 lijkt coming-out in de Verenigde Staten veel meer in zwang: op het moment dat Ellen DeGeneres zich outte in de talkshow van Oprah Winfrey, organiseerde Winfrey 1500 *coming-out parties* elders in het land.⁵ In Vlaanderen waren Ann Wauters, Yasmine en Alexandra Potvin enkelen van de eerste bekende Vlamingen die openlijk voor hun geaardheid uitkwamen.⁶

Identiteit en 'fluiditeit'

Coming-out draait er in hoofdzaak om een niet-heteroseksuele identiteit uit te dragen.⁷ Het is een resultaat van een proces waarin de holebi deze niet-heteroseksuele identiteit aanneemt en ten slotte onthult, vaak na een lange periode van geheimhouding. Dit proces werd tot op heden voornamelijk in

de psychologie en sociologie onderzocht, waarbij het opstellen van modellen een veel beproefde activiteit is. Het is vooral belangrijk te beseffen dat de verschillende stadia waaruit de vele identiteitsvormende modellen bestaan, niet als afgebakende fases beschouwd moeten worden. Het proces van identiteitsvorming is immers te complex om het te herleiden tot een lineair doorlopen van bepaalde stadia. Zo definieerden zes vertellers zich niet als honderd procent lesbisch en achtten ze de kans reëel ooit nog op een man te vallen. Dat verklaart Amerikaans psychologe Lisa Diamond aan de hand van de *sexual fluidity*, die bij veel vrouwen voorkomt.⁸ Een typische uitspraak die die 'vloeibaarheid' kenmerkt is: 'Ik val op een persoon en diens karakter, niet op een geslacht.'⁹ Ook die eeuwige verwarring maakt dus deel uit van een seksuele identiteit – en dat hoeft niet gepaard te gaan met een onaangenaam gevoel van twijfel.

Methodologie

In totaal interviewde ik zestien vrouwen. Een oproep via het Roze Huis in Leuven leverde enkele, voornamelijk oudere vertellers op. Die waren erg behulpzaam om me de contactgegevens van andere lesbische vrouwen te bezorgen, waardoor ik al snel een verteller per decennium kon bevragen. Die groep vertellers gaven op hun beurt weer nieuwe respondenten op. Ik werkte dus volgens de methode van *snowball sampling*. Per decennium selecteerde ik twee tot drie vrouwen, startend met zij die geboren waren in 1947 en eindigend met vrouwen geboren in 1991. De vrouwen hebben allen de Belgische nationaliteit en wonen in Vlaanderen, met een meerderheid woonachtig te of afkomstig uit Vlaams-Brabant en Antwerpen.

Naam	Geboortedatum	Eerste lesbische relatie
Chris	1947	1980
Vie	1947	1985
Inge	1955	1990
Lut	1959	1979
Marie-Thérèse*	1959	1989
Christine	1962	1973-74
Petra*	1968	1998
Annick	1968	1995
Karen	1970	2007
Annelies*	1975	1995
Lien D.	1976	2000
Benke	1983	2003
Jesse	1985	2000
An*	1988	2012
Tine	1990	2011
Lien W.	1991	2006

Overzicht van de vertellers met het jaar waarin ze hun eerste relatie aangingen als chronologische situering van hun coming-outperiode. Namen met een *zijn pseudoniemen.

Bij de vraagstelling focuste ik op de levensverhalen van de vertellers, waarbij ik vooral aandacht besteedde aan de ontdekking van de eerste lesbische gevoelens, de eerste stappen in het holebimilieu en de outing in zowel de nabije als de minder nabije omgeving. Die manier van interviewen sluit aan bij de *life story approach*, een methode die zich richt op de levensloop van de vertellers, waarbij ook ruimte en aandacht is voor onderwerpen die niet gerelateerd zijn aan coming-out. Daarbij werd het leven van de vertellers zo veel mogelijk als geheel in acht genomen, aangezien identiteitsvorming, waarvan coming-out een resultaat is,

volgens onderzoekers Shari Brotman and Stavroula Kranioiu een complex en tegenstrijdig proces is dat zich over alle aspecten van het leven uitspreidt.¹⁰

In de kritische reflectie over mijn eigen rol als interviewer, stond ik vooral stil bij volgende aandachtspunten: het beïnvloeden van de vertelsfeer, de invloed van mijn relatie tot de verteller, en beschouwingen over het vertellen op zich. Maar mijn eigen lesbische geaardheid was ook een aandachtspunt. De vertellers die daarvan op de hoogte waren, leken immers vaker te veronderstellen dat ik begreep wat ze bedoelden, wat ik niet ondervond bij de andere vertellers. Dat sluit aan bij wat Bleyen en Van Molle schrijven over de open houding van de interviewer: 'Om die reden laat je vroedvrouwen beter niet door vroedvrouwen zelf interviewen, of kan het voordelig zijn niet als lotgenoot op bezoek te gaan bij mensen die een ingrijpende gebeurtenis meegemaakt hebben. Want waarom zou je iemand omstandig uitleg geven over ervaringen waar hij of zij al helemaal in thuis is?'¹¹ Door de vertellers hun verhaal of ervaringen op nog een andere manier te laten formuleren, of door om meer verduidelijking te vragen, probeerde ik dit voor het interview nadelige gevolg van mijn eigen seksuele geaardheid weg te werken. Toch beschouw ik die voorkennis ook als een voordeel: als 'ervaringsdeskundige' kon ik de aandacht vestigen op wat een heteroseksuele onderzoeker misschien over het hoofd zou zien. Daarin gelooft ook de lesbische psychotherapeute Dionne Bates die onderzoek deed naar gescheiden Afro-Amerikaanse lesbische vrouwen.¹² Ten slotte merkte ik op dat, als de vertellers op de hoogte waren van mijn geaardheid, de afstand tussen hen en mezelf kleiner werd. Dat zien historici Kristina Minister, Karen Olsen en Linda Shopes als een voorbeeld van de intersubjectiviteit tussen in-

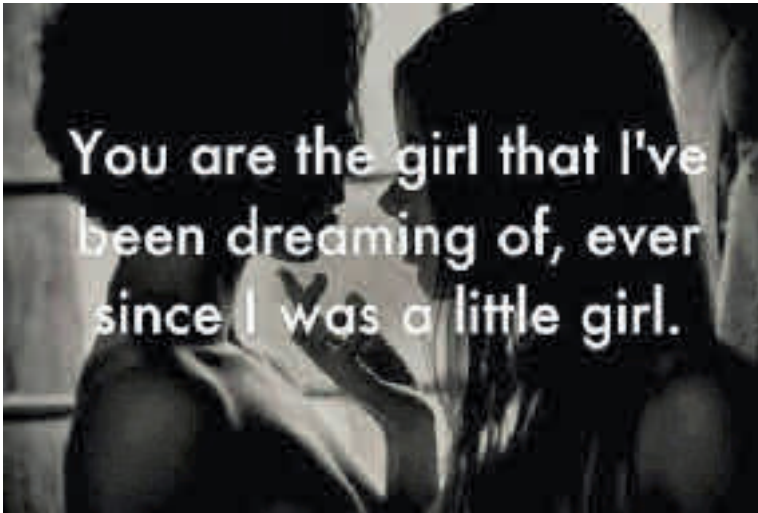
terviewer en verteller en benoemen ze met de term *self-disclosure*.¹³ De *self-disclosure* bestaat in dit onderzoek dus uit mijn eigen coming-out. Een van de vertellers bij wie ik me niet outte, vertelde achteraf dat ze zich tijdens het gesprek afgevraagd had wat mijn visie op lesbische vrouwen was en hoe open ik tegenover hen stond.¹⁴ Wat aantoonde dat de *self-disclosure* in onderzoek naar lesbische geschiedenis toch een voordeel kan zijn.

Homoseksueel = ziek

'Naar mijn ouders toe heb ik het eigenlijk nooit expliciet gezegd. Ik denk dat ze 't wel verstaan hebben omdat ik mijn vriendin toen altijd meenam naar hen en dat ze wisten dat wij samenwoonden, maar ik heb nooit een open relatie met mijn ouders gehad, op geen enkel gebied. Dus ze wisten eigenlijk nooit iets van mijn leven.' (Chris, °1947)

Chris wist al op jonge leeftijd twee dingen: dat ze psycholoog wilde worden en dat ze op meisjes viel. Omdat ze bij niemand terecht kon om over haar 'anders zijn' te praten, ging ze op zoek naar informatie via boeken in de bibliotheek. Daarin werd homoseksualiteit geassocieerd met bestialiteit en pedofilie. 'Dat was voor mij supermoeilijk. Ik vond dat eigenlijk een heel zwaar iets. Want ik wilde later een goede psycholoog worden. En ik wilde dan zeker geen afwijkingen hebben! Dat heeft een hele zware stempel op mij gedrukt.'¹⁵

Chris spreekt over het begin van de jaren 1960, toen ze 14 jaar was. Hoewel die jaren bekendstaan als de hippieperiode, die in het collectieve geheugen gegrift is als de tijd van *Make love, not war*, bleek de leuze toch vooral *Make straight love, not war*. Homoseksualiteit bleek uit de verhalen van zowel Chris als Vie (ook geboren in 1947) nog niet bespreekbaar. Door het grote taboe dat op het onderwerp rustte, wisten

(<http://ahdimages.com>)

vrouwen vaak ook niet wat lesbisch zijn was. Rond het einde van de jaren 1960, met het legendarische jaar 1968, nam volgens Vie de bespreekbaarheid van homoseksualiteit in bepaalde open-minded kringen ietwat toe.

Maar ook in de jaren 1970 bleef de bespreekbaarheid van homoseksualiteit – en vaak ook seksualiteit in het algemeen – nog erg beperkt. Ouders spraken weinig tot niet met hun kinderen over seksualiteit. Het verhaal van Lut (°1956) vormt daarop een uitzondering: ‘Op een avond kwam ik thuis, mijn ma zat te breien naast de kachel. Ik denk dat het al een uur of drie, halfvier was ’s nachts was en dat ze zei: “Komt gij eens hier”, en toen zei ze: “Gij moet die jongens niet voor de zot houden. Die vrouw, die Rita, dàt is het voor u! Dààr moet ge voor gaan!”’¹⁶ Toch werd homoseksualiteit nog vaak, net zoals in de voorbije decennia, als een medisch probleem beschouwd. Luts oudste broer (°1940) stelde haar ouders dan ook voor om de dokter te consulteren over de ‘rare’ voorkeuren van zijn zus. Het antwoord van de dokter luidde dat lesbische vrouwen vroeger naar een klooster gestuurd werden, maar dat ze tegenwoor-

dig gingen samenwonen. Wat Lut toen ook deed met haar Rita, enkele maanden later.

Dubbele coming-out

Wat zowel in de jaren 1970 als in de decennia erna een extra struikelblok vormde voor lesbische vrouwen, was de maatschappelijke perceptie op trouwen en echtscheiding. Petra (°1976) kreeg thuis de idealen mee dat ‘trouwen houwen is’. Het was dan ook een grote schande om het huwelijk te verbreken. En Inge (°1956) vertelde hoe haar wereld instortte toen ze in de jaren 1970 te weten kwam dat haar vader eigenlijk een gescheiden man was voor hij met haar moeder trouwde.¹⁷ Verschillende vertellers (Vie, Chris, Inge, Petra) maten zich dan ook een heteroseksuele identiteit aan door – tegen hun gevoelens in – met een man te trouwen. Op latere leeftijd, toen ze 30 à 35 jaar waren, voelden ze echter dat die situatie niet langer houdbaar was. Allen verbraken ze hun huwelijk om erna een relatie met een vrouw aan te gaan. Het aantal echtscheidingen in de jaren 1970-1980 staat in schril contrast met dat in de jaren 1990 en 2000. In die eerste decennia

was de gescheiden status dan ook nog iets om zich over te schamen, wat volgens de vertellers pijnlijke discussies opleverde met zowel familieleden als vrienden. Ze moesten zich daardoor als het ware aan een dubbele coming-out wagen: niet alleen een outing als lesbische vrouw, maar ook één als gescheiden vrouw.

Vrouwenbeweging: feministes en lesbiennes

Binnen de verschillende feministische stromingen heeft vooral het radicale feminisme de tot dan geldende definities van lesbianisme veranderd. De radicale feministes beschouwden de lesbische liefde immers als een politieke keuze die inging tegen de heteronormatieve samenleving. Historica Leen Van Molle stelt dat ze het lesbianisme verheerlijkten als uiting van haat jegens mannen.¹⁸ Die groep radicale feministes was echter eerder klein in aantal: feministes waren over het algemeen bang om als lesbiennes beschouwd te worden, wat soms conflicten veroorzaakte.¹⁹

Ann David en Mips Meyntjens, de auteurs van *Out = Oud. Ervaringen van lesbische en biseksuele vrouwen geboren voor 1945*, zien binnen het algemene feminisme een keerpunt in de coming-out van lesbische vrouwen. Vanaf de jaren 1970 hoefde de coming-out immers niet langer via uiterlijke codes (zoals kledij) te gebeuren, maar nam de bespreekbaarheid voelbaar toe.²⁰ Dat keerpunt maakte deel uit van een grotere evolutie in zowel de zichtbaarheid van (lesbische) vrouwen, als de openheid over seksualiteit.²¹ Zo vertelde Lut hoe ze met haar lesbische vriendinnen naar discotheken ging, waar ze zich als lesbisch koppel zonder problemen onder het heteroseksuele publiek kon mengen. Ze opperde zelfs dat haar omgeving ruimdenkender was in de jaren 1970 dan de jongeren nu.²²

Belangrijk in die evolutie was de opkomst van de vrouwenhuizen in de jaren 1970, eerst in Antwerpen, Brussel en Mechelen en later ook in Leuven en Hasselt.²³ Christine vertelde dat zeer veel lesbische vrouwen lid waren van het Leuvense vrouwenhuis. Zij ontmoette er Chris in de jaren 1980: het was volgens Christine immers een van de weinige plaatsen 'waar ge een keer met iemand een babbel kon doen of ongedwongen samen kon zitten. We werden daar getolereerd.'²⁴

Toch kwamen ook daar de spanningen tussen de feministes en lesbiennes naar boven. Volgens Christine hadden sommige heteroseksuele feministes het moeilijk om lesbiennes te tolereren, wat zich vertaalde in uitspraken als: 'Dat is hier geen lesbiennebar, ge moogt hier iets drinken, maar ge moogt niet aan mekaar hangen.'²⁵ Volgens historica Katrijn De Smit kwam dit voort uit de vrees om in het politieke landschap en de ruimere samenleving niet langer serieus genomen te worden.²⁶ Christine, Lut en Chris bevestigden die vrees wanneer ik hen vroeg naar die distantiëring.²⁷ Lies De Gendt merkt in haar licentiaatsverhandeling dan ook terecht op dat de solidariteit die wél tussen de Amerikaanse vrouwenbeweging en de Amerikaanse lesbiennes heerste, niet bestond tussen de Belgische feministische en lesbische vrouwen.²⁸

Lesbienneverenigingen

In dezelfde periode van de oprichting van de vrouwenhuizen werden de eerste lesbienneverenigingen opgericht, zoals Sappho in Gent (1974) en Atthis in Antwerpen (1978).²⁹ Historicus Bart Hellinck spreekt echter van een grote fragmentatie: geëngageerde lesbiennes konden bij veel verenigingen terecht (vrouwenhuizen, de gemengde homo- en lesbiennebeweging, de vrouwenbeweging), waardoor ze zich niet

I love how we can hide our lesbian love affair behind a sporty friendship.

someecards
user card

(<http://www.someecards.com>)

concentreerden in één vereniging. Bovendien ging het er volgens Hellinck nog erg voorzichtig aan toe wat betreft het naar buiten treden met de seksuele geaardheid.³⁰ Geen enkele van de vertellers was in de jaren 1970 lid van zulke onafhankelijke lesbienneverenigingen – geen van hen was zich immers op dat moment al ten volle bewust van haar lesbische geaardheid. In die periode was ‘het fenomeen’ van de lesbische vrouw en de bijbehorende woordenschat ook nog niet wijd verspreid. Marie-Thérèse: ‘Ja, ge voelt wel dat er iets is, maar ge kunt dat niet definiëren omdat ge dat niet kent.’³¹ Annick kwam er pas jaren later achter dat er in de volleybalwereld waarvan zij actief lid was geweest, heel wat lesbiennes waren.³²

In de lesbiennegroepen kwamen volgens David en Meyntjens ook meningsverschillen en conflicten voor. Binnen Sappho heerste een discussie die gericht was tegen de oudere generatie lesbiennes. De lesbiennes van het eerste uur promootten het *butch-femme*-stereotype: de *butch* is de vrouw die qua uiterlijk mannelijker overkomt, de *femme* is te vergelijken met de *lipstick les-*

bian en kleedt zich net heel vrouwelijk. Die clichés rond de lesbische vrouw ontstonden onder andere door de noodzaak in de jaren 1950 en later om zich via kleding en uiterlijk te outen. Maar in de jaren 1970 en 1980, toen de bespreekbaarheid voorzichtig toenam, werd dat uiterlijk meer en meer in vraag gesteld. De jongere lesbiennes zagen die stereotypering als een bevestiging van de heteroseksuele rolverdeling en een hinderpaal in de strijd voor maatschappelijke erkenning. Zij wilden liever een androgyne stijl uitdragen, om hun zelfstandigheid als vrouw te benadrukken.³³

Die terughoudendheid over stereotypering komt sterk terug in de interviews. Vooral bij de outingen in de latere periodes – vanaf 2000 – werden de heersende stereotypes als een belemmering ervaren.³⁴ Ze creeëden bij de vertellers een angst om in een bepaald hokje geplaatst te worden. Lien D. bracht haar frustraties over een reportage van Paul Jambers in de jaren 1990 als volgt onder woorden: ‘In Jambers hè, dat waren weer de typische manwijven dat ge dan te zien kreeg waarvan dat ieder-

een dan weer het beeld had van: ah ja, zò'n vrouwen ... Lesbische vrouwen zijn altijd mannelijk.'³⁵

De eighties: aids maakt onzichtbaar

De tweede feministische golf en de ontluikende lesbiennebeweging zorgden in de jaren 1980 voor een periode van grote solidariteit. Daarvan getuigde Chris, wanneer ze vertelde over de Leuvense betogingen waaraan ze deelnam.³⁶ Wat de algemene homoseksuele geschiedenis betreft, vormen de jaren 1980 een belangrijke periode voor de beeldvorming rond homo's. Toen brak immers de paniek rond aids uit. De eerste slachtoffers waren prostituees, injecterende druggebruikers en homoseksuele mannen.³⁷ Het risico op besmetting voor lesbische vrouwen werd echter zelden besproken, stelt Vicci Tallis in haar artikel *Lesbians and AIDS*.³⁸ Terwijl de aidsepidemie voor een enorme (negatieve) opgang in de zichtbaarheid van homoseksuele mannen zorgde – waarin homo's gestigmatiseerd werden als dragers en verspreiders van de ziekte –, werden lesbische vrouwen volgens communicatie-expert Larry Gross nog minder zichtbaar.³⁹ Dat bevestigt ook Hellinck in zijn werk over de Vlaamse holebibeweging.⁴⁰

Jaren 1990: voorzichtig toleranter

In de jaren 1990 ziet Hellinck het moment van de grote ommekeer: 'Zowel de homo- en lesbiennebeweging zelf als de maatschappelijke positie van homo's en lesbiennes veranderde ingrijpend, en aan een tempo dat men helemaal niet verwachtte.'⁴¹ Er kwam meer eenheid in de homo- en lesbiënebewegingen, en in kleinere dorpen en steden begonnen lesbiennes en homo's zich eveneens te groeperen.⁴² Hellinck stelt dat holebi's zichtbaarder dan ooit werden met

Affiche uitgegeven door Gelijke Kansen in Vlaanderen voor een campagne rond aanvaarding van (jonge) holebi's in het gezin, 1999. (Amsab-ISG, Gent)

de invoering van radioprogramma's, eigen teletekstpagina's, een telefonische infolijn (de Holebifoon), een homo-/lesbisch archief en gespecialiseerde boekhandels.⁴³

Toch blijkt uit de interviews dat die zichtbaarheid eerder op het niveau van de organisaties bleef en dat lesbisch zijn in het dagelijks leven nog heel wat problemen opleverde. Zo vertelde Benke (°1983) over haar lagere schooltijd dat het woord 'lesbisch' als scheldwoord werd gebruikt onder haar schoolgenoten.⁴⁴ Bovendien werden volgens Benkes verhaal homo- of lesbische koppeltjes die hand in hand over straat liepen, nog als een curiosum bekeken en nagewezen.⁴⁵ Ook Lien en Jesse kregen walgende reacties van hun vrienden wanneer ze hen vertelden dat ze zich bij een

vrouwenvoetbalploeg gingen aansluiten. Het stereotype van 'de lesbische voetballende vrouw' was immers ingeburgerd, wat er dan wel weer op wijst dat homoseksualiteit en de mogelijkheid om op iemand van hetzelfde geslacht te vallen in bekendheid toegenomen waren.⁴⁶ Het lesbische discours kreeg in de jaren 1990 stilaan vorm, maar het ging toch traag. Zo vertelt Inge dat ze in de jaren 1990, toen ze 35 was, nog steeds niet had gehoord van 'lesbisch zijn', terwijl ze al lang wist dat ze 'homo' was.⁴⁷

Een belangrijk keerpunt was de outing in 1997 van zangeres en latere VRT-presentatrice Yasmine. Bijna alle vertellers verwezen naar haar wanneer ik hen vroeg naar rolmodellen in de media. Yasmine was, samen met haar vriendin Alexandra Potvin, een van de weinige bekende Vlamingen die openlijk voor haar homoseksualiteit uitkwam. Petra: 'Er was n emand ... Ik vond haar enorm moedig, want alle, 1997, dat was niet evident om daar zo voor uit te komen. N  is dat evidentier dan toen.'⁴⁸

Nog in de jaren 1990 werd homoseksualiteit en het homoseksuele en lesbische discours overigens nog steeds met medische problematiek in verband gebracht. Zo stelde een vriendin van Inge voor om naar een therapeut te gaan om zich te laten 'genezen' van haar lesbische gevoelens.⁴⁹ Petra is daadwerkelijk met een therapeut gaan praten, die haar aanraade haar gevoelens te aanvaarden.⁵⁰ Niet alleen de therapeuten hadden hun blik op homoseksualiteit verruimd, ook de rechtspraak werd toleranter, en dan meer specifiek tegenover lesbische moeders. Zo heeft Petra nooit gevreesd dat ze de voogdij over haar dochter zou verliezen op het moment dat ze van Mark scheidde.⁵¹ Dat is een groot verschil met de druk die op Chris' schouders rustte toen ze wilde scheiden van haar man.⁵²

2000 en later: progressief België

De invoering van de antidiscriminatiewet in 2003 is een van de absolute hoogtepunten in de Belgische geschiedenis van de homoseksualiteit. In zijn artikel uit 2011 stelt rechtshistoricus Koen Raes dat de maatschappij ondanks de zaak-Dutroux, waarvan gevreesd werd dat ze de goedkeuring van de wet zou vertragen, niet teruggekeerd is naar de conservatieve seksuele waarden en normen van voorheen.⁵³ Het post-Dutroux-tijdperk bracht tolerante wetten voor homoseksuelen (het homohuwelijk) en transseksuelen, die daardoor wettelijk gemakkelijker van biologisch geslacht konden veranderen. Op 18 mei 2006 werd de wet die adoptie voor homoseksuele koppels mogelijk maakte, van kracht.⁵⁴ Ten slotte werd in het najaar van 2012 een wetsvoorstel goedgekeurd waardoor homofobie geweld (*gaybashing*) strenger bestraft kan worden: zo werd onder andere de maximumstraf opgetrokken van twintig naar dertig jaar.⁵⁵

Deze progressieve wetgeving betekent echter niet dat openlijk uitkomen voor de homoseksuele geaardheid geen maatschappelijke problemen meer met zich meebrengt. Voormalig minister van Justitie Annemie Turtelboom (Open Vld) maakte hierover een belangrijke nuance in de Panorama-uitzending over *gaybashing*: 'Met wetten kan je het signaal geven dat je *gaybashing* niet aanvaardt, maar het is natuurlijk ook ervoor zorgen dat het draagvlak bij de bevolking, bij alle bevolkingsgroepen – ook diegenen die een andere culturele achtergrond [hebben] of uit een andere origine komen – vergroot, dat ook zij weten dat dit tot een van de fundamentele normen en waarden van de samenleving behoort, waardoor je dus ook moet zeggen: hier is eigenlijk een nultolerantie, wij accepteren dit als samenleving niet.'⁵⁶ Het is dit maatschappelijk draagvlak dat nog niet helemaal ontwikkeld is – zo

Betoging tegen het
homohuwelijk in Parijs,
2013. Foto: © Isopix

blijkt uit de coming-outverhalen van zowel de jongere als de oudere vertellers.

Evolutie in coming-outpraktijken

Van de manier van aanpak in coming-out zou je verwachten dat er een verschil is tussen de coming-outverhalen van vroeger en de recentere. Bij de vertellers komen echter drie verschillende manieren voor, en dat in de hele periode van 1970 tot 2013: zich non-verbaal outen, 'ge-out worden' door een van de ouders, en zich op eigen initiatief outen.

Zoals al eerder vermeld, zorgde het grote taboe op homoseksualiteit tussen de jaren 1950 en 1980 ervoor dat veel vertellers zich niet durfden te outen. Sommigen gingen een heteroseksuele relatie aan, anderen beleefden hun seksualiteit wel, maar hielden die angstvallig verborgen voor hun directe omgeving. Dat hoort thuis in de verschillende geheimhoudingsstrategieën die lesbiennes kunnen toepassen, waarvan het 'heteroseksuele masker' voorhouden een van de meest populaire is. Als er dan uiteindelijk toch ge-out werd, gebeurde dat in een gesprek, wat volgens sociologe Barbara Ponse voor de lesbiennes aanvoelt als het onomkeerbare doorbreken van de geheimhouding.

Voor de vertellers in de jaren 1970 en 1980 oefenden de maatschappelijke opvattingen over homoseksualiteit nog een grote invloed uit op de reactie van hun ouders. Zo kregen de meeste vertellers van hun ouders de vraag om hun geardeheid nog niet te veel te verspreiden, uit angst voor wat 'de mensen' over hun dochter en henzelf zouden denken. Maar ook in de jaren 1990 wogen die opvattingen nog zwaar door, daarvan getuigt het verhaal van Inge. Vooral haar moeder hechtte belang aan wat derden over haar en haar dochter zouden denken. Die maatschappelijke druk speelt zelfs nog mee bij het coming-outverhaal van An in 2012. Haar ouders verlangden van haar dat ze zich niet ten opzichte van anderen zou outen.

De maatschappelijke opvattingen die in die reacties doorwegen, zijn eveneens gerelateerd aan de heteroseksuele verwachtingen die de ouders koester(d)en tegenover hun lesbische dochter. Zo had de moeder van Christine het heel moeilijk met het besef dat haar dochter nooit kinderen zou hebben. In de jaren 1970 was kunstmatige inseminatie immers nog niet zo ingeburgerd en was het nog niet mogelijk voor lesbische koppels om samen een kind te krijgen. En de moeder van Vie vroeg na haar relatiebreuk met een

vrouw in de jaren 1990, opnieuw een relatie aan te gaan met een man, of dan ten minste alleen te blijven. Ook Annick weet de moeite die haar moeder met haar coming-out had aan het heteroseksuele verwachtingspatroon. Bij de gescheiden vrouwen – Petra, Karen, Vie – was het dubbel pijnlijk voor de ouders: aanvankelijk was dat verwachtingspatroon immers ingelost door hun huwelijk. Dat verklaart ook waarom de coming-out van Petra en Karen zo moeizaam verliep. In tegenstelling tot Vies ouders hadden de ouders van Petra en Karen zich hier niet aan verwacht. Karens ouders uitten de hoop dat ze ooit nog opnieuw een heteroseksuele relatie zou aangaan, bij voorkeur met haar ex-vriend Bert.

Bij de coming-out vanaf de jaren 2000 lijken de maatschappelijke opvattingen over homoseksualiteit en de heteroseksuele verwachtingen een minder grote rol te spelen in de reactie van de ouders. Zij maken zich eerder zorgen over de toekomst van hun dochter, die volgens hen door hun lesbische geaardheid bemoeilijkt wordt. Hun bezorgdheid betreft dus eerder de latere economische positie van hun kinderen.

Hoewel veel ouders op een of andere manier bezwaren maakten tegen de outing van hun dochter, zijn er toch ook zes vertellers van wie de ouders onder het motto ‘kind, als je maar gelukkig wordt’ reageerden.

Was het vroeger anders?

Door de beperkte bespreekbaarheid binnen de context van het gezin, gingen de vertellers informatie over hun lesbische gevoelens buitenshuis zoeken. De technologische ontwikkelingen op het vlak van communicatiemediën hadden een positieve invloed op de praktijk van coming-out. De laagdrempeligheid en anonimiteit van de nieuwste mediën, zoals chatprogramma’s en sms-diensten, lieten de jongere vertel-

lers regelmatig voor een coming-out via deze mediën kiezen. De komst van het internet was daarom van groot belang, aangezien met die grote online-informatiebron de zichtbaarheid van lesbische vrouwen eveneens toenam. Verschillende vertellers bevestigden dit.

Desondanks blijft het een moeilijk proces. Dat er over homoseksualiteit gepraat kan worden, betekent immers niet dat er positief over gepraat wordt. Denk maar aan de commotie rond het homohuwelijk in Frankrijk of de controversiële homowetten van Poetin in Rusland.⁵⁷

Vroeger was het dus anders, maar zo anders ook weer niet.

- 1 Alexis DEWAELE, Coming-out als mijlpaal in het leven van holebi’s, In: Sonja SPEE e.a., *Wachten op... gelijke kansen.*, Garant, 2004, p. 243.
- 2 Alexis DEWAELE, Coming-out als mijlpaal [...], p. 243.
- 3 Anja VAN KOOTEN NIEKERK & Sacha WIJMER, *Verkeerde vriendschap*, Mens en Maatschappij, 1985, p. 79.
- 4 Anja VAN KOOTEN NIEKERK & Sacha WIJMER, *Verkeerde vriendschap* [...], p. 174; Judith SCHUYF, *Een stilzwijgende samenzwering: lesbische vrouwen in Nederland 1920-1970*, Stichting beheer IISG, 1995, 457 pp.
- 5 Agnes MALDOWSKI, Tell them who you are. In: *A journal of Undergraduate Research*, 1(2008), pp. 38-39.
- 6 *Bekende holebi’s en transgenders*. Zie: <http://www.holebi.info/phpnews/gidsnews.php?action=fullnews&id=8733>, laatst geraadpleegd op 08/12/2014.
- 7 Lies XHONNEUX, *A milestone in my journey to this house of myself: the coming-out novel: a comparative study*, masterproef, KULeuven-UA-VUB-UGent, Interuniversitaire master in de Literatuurwetenschappen, 2009, p. 6.
- 8 Lisa M. DIAMOND, *Sexual fluidity: understanding women’s love and desire*, Harvard, 2008, pp. 210 e.v.
- 9 Ian KERNER, *Understanding females’ sexual fluidity*, 2012, <http://thechart.blogs.cnn.com/2012/02/09/understanding-females-sexual-fluidity/>, laatst geraadpleegd op 25/07/2014 (eigen vertaling).
- 10 Shari BROTMAN & Stavroula KRANIOU, Ethnic and Lesbian: understanding identity through Life-history approach. In: *Affilia*, 14(1999), pp. 418-419.

- 11 Jan BLEYEN & Leen VAN MOLLE, *Wat is mondelinge geschiedenis?* Leuven, 2012, p. 74.
- 12 Dionne BATES, Once-Married African-American Lesbians and Bisexual Women: Identity Development and the Coming-Out Process. In: *Journal of homosexuality*, 57(2010), p. 219.
- 13 Karen OLSEN & Linda SHOPES, Crossing Boundaries – Building Bridges: Doing Oral History Among Working-Class Women and Men. In: Sherna BERGER GLUCK & Daphne PEKI (ed.), *Women's Words: The Feminist Practice of Oral History*, 1991, p. 195.
- 14 Informeel gesprek met ANNELIES, 12 augustus 2013.
- 15 Interview met CHRIS, transcript 1.
- 16 Interview met LUT, transcript 4, 4.
- 17 Interview met INGE, transcript 3, 20 februari 2013.
- 18 Leen VAN MOLLE, De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, (2004)3, p. 366.
- 19 Katrijn DE SMIT, *Hoe dol was Dolle Mina? Een geschiedenis van de Dolle Mina's in Vlaanderen*, licentiaatsverhandeling, UGent, 2006, p. 21.
- 20 Ann DAVID & Mips MEYNTJENS, *Oud = Out, Ervaringen van lesbische en biseksuele vrouwen, geboren voor 1945*, EPO, 2009, p. 54.
- 21 Katrijn DE SMIT, *Hoe dol was Dolle Mina? [...]*, p. 21.
- 22 Interview met LUT, transcript 4, 20.
- 23 Leen VAN MOLLE, De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing [...], pp. 360-361.
- 24 Interview met CHRISTINE, transcript 6, 15.
- 25 Interview met CHRISTINE, transcript 6, 15.
- 26 Katrijn DE SMIT, *Hoe dol was Dolle Mina [...]*, p. 21.
- 27 Interview met CHRISTINE, transcript 6, 15; Interview met LUT, transcript 4, 14; Interview met CHRIS, transcript 2, 23-24.
- 28 Lies DE GENDT, *Lesbiënegroepen in Vlaanderen tussen 1974 en 1994*, licentiaatsverhandeling, KU Leuven, 1995, p. 32.
- 29 Bart HELLINCK, *Een halve eeuw (in) beweging – een kroniek van de Vlaamse holeibeweging*, Gent: Federatie werkgroepen homoseksualiteit, 2002, pp. 13 en 19.
- 30 Bart HELLINCK, *Een halve eeuw (in) beweging [...]*, p. 13.
- 31 Interview met MARIE-THERESE, transcript 5, 1.
- 32 Interview met ANNICK, transcript 7, 8.
- 33 Ann DAVID & Mips MEYNTJENS, *Oud = Out [...]*, p. 54.
- 34 Interview met ANNELIES, CHRISTINE, LIEN W., AN.
- 35 Interview met LIEN D., 24 februari 2013, transcript 11, 40.
- 36 Interview met CHRIS, transcript 2, 22.
- 37 Andrew CAMPBELL, Rachel COOKE & Wim SANDERS, *In het nieuws: HIV en AIDS*, Leidschendam, 2005, p. 13.
- 38 Vicci TALLIS, Lesbians and AIDS. In: *Agenda*, 15(1992), p. 69.
- 39 Larry GROSS, What is wrong with this picture? Lesbian women and gay men on television. In: Ronald Jeffrey RINGER, *Queer images, queer words: communication and the construction of homosexuality*, New York, 1994, p. 145.
- 40 Bart HELLINCK, *Een halve eeuw (in) beweging [...]*, p. 30.
- 41 Bart HELLINCK, *Een halve eeuw (in) beweging [...]*, p. 34.
- 42 Bart HELLINCK, *Een halve eeuw (in) beweging [...]*, p. 34.
- 43 Bart HELLINCK, *Een halve eeuw (in) beweging [...]*, p. 34.
- 44 Interview met BENKE, transcript 12, 3.
- 45 Interview met BENKE, transcript 12, 12.
- 46 Laura METAIRY, *Van Madonna tot Maradona: De ontwikkeling van het Nederlandse vrouwenvoetbal in de media*, masterproef, Erasmusuniversiteit Rotterdam, 2008, p. 20.
- 47 Interview met INGE, transcript 3, 5.
- 48 Interview met PETRA, transcript 8, 10.
- 49 Interview met INGE, transcript 3, 2.
- 50 Interview met PETRA, transcript 8, 34.
- 51 Interview met PETRA, transcript 8, 55.
- 52 Interview met CHRIS, transcript 2, 5.
- 53 Koen RAES, Seksualiteit, lichaamsbeleving en de media in Vlaanderen: een verkenning. In: *Ethiek en Maatschappij*, 13(2010)1, p. 24.
- 54 Koen RAES, Seksualiteit, lichaamsbeleving en de media in Vlaanderen [...], p. 24.
- 55 BBD, Zwaardere straffen voor homofoob en ander geweld. In: *De Standaard* 20/07/2012 Zie: http://www.standaard.be/cnt/dmf20120720_108, laatst geraadpleegd op 01/08/2013.
- 56 Ann BELLEMANS, Gaybashing. In: *Panorama*, VRT, 08/11/2012, http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/videozone/programmas/panorama/EP_121108_Panorama, laatst geraadpleegd op 04/07/2013.
- 57 JVT, Rusland verbiedt 'homo-propaganda' voor minderjarigen. In: *De Standaard*, 11/06/2013, http://www.standaard.be/cnt/dmf20130611_00618961, laatst geraadpleegd op 10/08/2013; BELGA, Honderdduizend Fransen betogen tegen homohuwelijk. In: *De Standaard*, 13/01/2013, http://www.standaard.be/cnt/dmf20130113_00431547, laatst geraadpleegd op 10/08/2013.